

ÎN ARHIVA LUI: ELIADE (II)

Eugen CIURTIN

Institutul de Istorie a Religiilor, Academia Română
Institute for the History of Religions, Romanian Academy
E-mail: e.ciurtin@ihr-acad.ro

IN HIS ARCHIVE: ELIADE (II)

Abstract: The present series offers an anthology of excerpts from all types of Mircea Eliade's writings, unpublished or published as journals, reminiscences, memoirs, articles, essays, and shorter pieces, which may as a whole describe his own production and continual re/use of personal manuscripts. There is at present no systematic inquiry into the nature, form, quantity and scope of his lost Bucharest archive. The rather large amount of Eliade Bucharest manuscripts sold through auctions since 2017 has already lethally interfered with the integrity of Eliade's archive, as he bided farewell in August 1942 and the subsequent material owners offered after Eliade's death no public catalogue or minimal listing of identified manuscripts, no indices, and almost no proper clues regarding its very size. Meanwhile, some manuscripts from this archive were sold directly by Eliade estates to public institutions in Romania (1986-1989) or sold directly to two public libraries in Bucharest by the sole material owner (and for his own personal benefit), in March-December 1989. Eliade's published and especially unpublished manuscripts auctioned since 2017 are extraordinarily sundry, and only a part has been rescued by public institutions (17 manuscripts by the Library of the Romanian Academy in 2021, 67 manuscripts in 2022 and 10 manuscripts in 2023 by the donors of the Institute for the History of Religions of the Romanian Academy, and several grand others at present under critical scrutiny, also in 2023 and by the donors of the same Institute). All these manuscripts are only a fragment from the full archive Eliade left for good in Bucharest in 1942. Synoptic rereading may thus help indeed improve our knowledge of that very archive, its content being a source of endless litigious intervention. With a first part published in *Transilvania* 51 [155] (2023), no. 4, pp. 52-64, the series complements ECCE | The Complete Critical Edition of Mircea Eliade's Scholarly Works before 1945, under the aegis of the Institute for the History of Religions, as well as MEUM | Mircea Eliade's Unpublished Manuscripts from Private Collections, published by Eugen Ciurtin and Andreea Apostu in *Transilvania* 51 [155] (2023), no. 1, pp. 1-22 (Critical edition), no. 2, pp. 1-16 (Concordances A-E) and no. 3, pp. 1-16 (Commentary), with forthcoming instalments in 2023.

Keywords: Mircea Eliade, Romanian culture, private diaries, manuscript studies, critical editions, private collector, History of religions, South Asian studies.

Citation suggestion: Ciurtin, Eugen. "În arhiva lui: Eliade (II)." *Transilvania*, no. 8 (2023): 30-38.
<https://doi.org/10.51391/trva.2023.08.05>.

59. Scrisoare către Jenny Acterian, Lisabona, 17 martie 1943:

„Când îmi voi publica jurnalul acestor trei ani, vor plânge și fluturii de tristețe. Dar m-am încăpățânat și, în răstimpurile de bună dispoziție, lucrez la «chestii mari». Una te va interesa și pe tine mai ales: *Prolegomene la istoria comparată a religiunilor*, circa 1 000 [de] pagini mari (am scris 140 [de] coli)¹.

60. *Jurnal*, 22 aprilie 1943, la două zile după ce isprăvise *Comentariile*:

„Din cauza zvonurilor de invazie, am dus *Jurnalul* și *manuscrisele la legație*. În caz de evacuare, să salvez măcar *atâta*. Restul – ce-o vrea Dumnezeu. | [tot ce urmează, până la p. 159 (?), transcris din carnetul negru]². Doi ani mai târziu, la 15 mai 1945, operațiunea se inversează: „De teamă ca nu cumva să fie sigilat, am scos *Jurnalul* din safe și l-am dus acasă. Am recitit câteva pagini de astă-vară. N-am scris aproape nimic despre progresul *Ninei*, dar lectura a fost totuși copleșitoare³.”

61. *Jurnal*, 3 mai 1943, la Sevilla:

„Notele în celălalt carnet⁴.”

62. Scrisoare către părinți, Lisabona, 20 mai 1943:

„Așa se întâmplă când ești departe: lumea te uită”⁵.

63. *Jurnal*, 24 iunie 1943:

„Mă gândesc, încă o dată, ce aș fi reprezentat astăzi în lume dacă aș fi scris într-o limbă europeană? În engleză, bunăoară...”⁶. La fel, în decembrie 1943, după o nouă întâlnire cu Ortega y Gasset: „La despărțire, din nou melancolia de a fi fost silit să mă exprim într-o limbă fără circulație”⁷.

64. *Jurnal*, 28 iunie 1943:

„Desfac un exemplar din ed.[iția a] III[-a] {a} *Huliganilor*, pe care Delafras l-a tipărit acum vreo două luni, și mă cutremur de numărul greșelilor [de tipar]. Speriat, închid cartea și o reazez în raft. Mă întreb ce vor spune noile promoții de cititori – care or fi auzit că sunt un scriitor inteligent – de proza aceasta fără sens. «Tema ei era» tipărit «*teama ei era*» Etc. Etc. | Dacă aș muri mâine, înainte de a fi avut timpul unei revizuii a întregii mele opere editate în țară, aș putea fi numai aproximativ cunoscut”⁸. Însemnare întrucâtva profetică: exact astfel avea să se întâmple, să moară înainte de această „revizuire a întregii mele opere editate în țară”, iar după 1989 – când a început o și mai masivă publicare în țară a operei nerevizuite – să fie cu adevărat „numai aproximativ cunoscut”.

65. Scrisoare către Constantin Noica, 20 mai 1943:

„Am aflat de la Nina peripețiile cu tipărirea *Comentariilor* mele. Bine că s-a aranjat într-un fel, pentru că **ce mă interesa pe mine, în primul rând, era să apară cartea, urgent, în orice condiții**”⁹. Dar, în *Jurnal*, la 12 iulie 1943: „Primesc *Comentarii la Legenda Meșterului Manole* admirabil tipărită la o nouă editură, «Publicom». **Păcat că sunt atâtea greșeli de tipar. S-au strecurat groaznice greșeli** chiar alături de pagina de gardă, la rubrica «De același autor»”¹⁰.

66. *Jurnal*, 15 iulie 1943:

„*Manole* este a douăzeci și cincea lucrare pe care o tipăresc. Cu cele două traduceri, cu ediția lui Nae Ionescu (*Roza Vânturilor*), cu *Iphigenia*, volumul inedit de articole politice și volumul, tot inedit, de studii etnografice, cu *Mandragore* (aproape terminată), cu primul tom din *Viață nouă*, notele de călătorie deja publicate [așadar prin republicare, din nou, ca volum], precum și cele vreo douăzeci de studii tipărite – la care se adaugă volumul *Ensaioș luso-romenos*, sub tipar [? nu a mai apărut] – bibliografia mea [1921-1943] se ridică la circa cincizeci și cinci [de] volume și broșuri. Fără să mai vorbesc de *Romanul adolescentului mioș* și *Gaudeamus*, care vor rămâne să apară postum [cum s-a și întâmplat], cum tot postum va apărea jurnalul meu intim [cel puțin cel din Portugalia]. [...] | [...] **Majoritatea producției mele**

e întâmplătoare. A fost scrisă sub presiunea editorilor, a revistelor, a evenimentelor. N-am avut încă prilejul să fructific munca mea trecută printr-o capodoperă. **Sunt un Goethe care n-a scris nici măcar *Werther*** [dar vezi mai sus tocmai comparația *Werther-Maitreyi*], **deși a gândit deja pe *Faust II***”¹¹.

67. *Jurnal*, 25 septembrie 1943:

„Enorm de multe lecturi, toate în legătură cu istoria religiilor tractice și helenice. | **De notat progresele cărților pe care le meditez**”¹².

68. Scrisoare către părinți, Lisabona, 18 octombrie 1943:

„Am fost informat că mi s-au trimis de la Buc[urești] mai multe pachete cu cărți și de trei luni n-am primit nici unul din ele. [...] Sper să mă pot duce săptămâna viitoare la Paris pentru vreo zece zile, ca să-mi văd editorul, pentru o nouă ediție *Yoga* și, totodată, să văd mai mulți profesori și scriitori. Să vedem dacă voi avea noroc măcar de data aceasta. [...] nu prea știu ce se mai întâmplă în cultura românească. Nici nu știu măcar dacă anumite cărți ale mele care trebuiau să se retipărească în cursul verii acesteia au văzut sau nu lumina tiparului. Nici de *Zalmoxis* nu știu nimic. Așa e când nu ești în țară, să te ocupi personal. Oamenii, la depărtare, te uită repede”¹³.

69. *Memoriu de titluri și lucrări în vederea ocupării prin concurs a Conferinței de Filosofie a istoriei și a culturii*, 8 decembrie 1943¹⁴:

„doctor (1934¹⁵)”. Lista prezentată de „lucrări științifice” cuprinde și titluri de (extrase de) articole (românești, italiene, indiene) și a fost publicată și republicată cu greșeli care nu puteau fi ale lui Eliade¹⁶.

70. *Jurnal*, 6 aprilie 1944:

„Cred că cititorii jurnalului de față vor fi văzut judecata istoriei – la data când vor citi ei paginile mele”¹⁷.

71. Din nou o comunicare la Córdoba, cu titlul „*Quelques mythes sur l'origine des plantes*”, într-o atmosferă relatată pe larg în jurnal (4 octombrie 1944)¹⁸.

72. *Jurnal*, 7 octombrie 1944:

„Ca să mă pot salva spiritual, trebuie să mă dedic serios operei mele. Altminteri, voi decădea pe nesimțite, voi sombra fie în nebulie, fie în cel mai criminal păcat. Înțelegi foarte bine ce vreau să spun. Roagă-te Sfintei Fecioare”¹⁹.

A revenit când a reluat jurnalul, după moartea Ninei, la 23 decembrie 1944:

„Nihilismul cumplit care mă cuprinde uneori se declanșează în clipa când mă îndoiesc că *dincolo* mai e ceva. Atunci, mă simt atât de liber și de indiferent, încât aș putea face orice crimă și orice fărădelege”²⁰.

Și la 7 ianuarie 1945:

„mă așteaptă la capăt nebunia sau sinuciderea”²¹. La 4 martie 1945: „îmi spuneam că [...] sunt blestemat să sufăr aceleași dureri [ca ale Ninei] în spirit, până la împuținarea finală, până la nebulie”²².

73. *Jurnal*, 13 octombrie 1944:

„mă întreb: oare nu trădez? Oare nu mă trădez pe mine, nu mi trădez geniul meu, neamul meu, lăsându-mă absorbit de boala Ninei” – Nina avea să moară o lună mai târziu, la 20 noiembrie – „nemaiddormind nopțile, nemaifăcând nimic toată ziua, **nici măcar transcriind și perfecționând operele mele neterminate?** Poate ar trebui să fiu mai egoist. Să mă gândesc în primul rând la datoria pe care o am față de geniul meu”²³.

74. *Jurnal*, 20 octombrie 1944:

„**Detestabila mea obsesie de perfecțiune va ajunge să mă sterilizeze.** Aș vrea – după mine – ca **orice aș scrie, în orice direcție, să fie dacă nu cel mai bun, cel puțin cel mai bine informat, cel mai original** etc. Cu totul absurd – și primejdios”²⁴.

75. *Jurnal*, la 26 octombrie 1944, despre un *Jurnal cordobez*:

„**Folosesc însemnările**, dar îndeosebi îmi place să scriu, salvându-le din nimicnicie, despre atâtea lucruri, gânduri, imagini pe care din oboseală, din neglijență sau din întâmplare nu le-am notat aici”²⁵.

76. *Jurnal*, 29 octombrie 1944:

„Continuând *Córdoba* [i.e. *Jurnalul cordobez* sau spaniol], **mi-am dat seama încă o dată cât de nefast e sistemul meu de a scrie și de a crea. Refuzul de a însemna cu oarecare atenție observațiile pe care le fac, gândurile pe care le organizez; lenea de a lucra zilnic la punerea în ordine a hârtiilor mele; iluzia că, asupra oricărei probleme care mă interesează, voi ajunge într-o zi să scriu o carte sau măcar un studiu și că deci ar fi inutil să definesc de pe acum, să redactez etc. – contribuie la împuținarea din an în an a producției mele**”²⁶.

77. *Jurnal*, 7 noiembrie 1944²⁷:

„Am scris pagina 250 din *Prolegomene*. Am scris deci un sfert.

Dar, cu părere de rău, trebuie să renunț la 104 pagini (despre mistere) pe care, amplificându-le, le voi tipări ca o lucrare aparte. Altminteri, față de proporțiile date secției mistere, *Prolegomene* ar trebui să aibă două-trei mii de pagini. Va trebui să rezum toate aceste excelente capitole în trezeci-patruzeci [de] pagini. Deci am gata încă o carte – pe care nici nu bănuiam că am s-o scriu atât de devreme. La mistere mă gândesc din universitate”²⁸.

78. *Jurnal*, 22 decembrie 1944:

„**O serie de note și observații** în legătură cu aceste lecturi biblice, pe care îmi propun să le **dezvolt** și să le **transcriu**. În fond, nu ar fi ele mai prețioase decât **atâtea cărți pe care le am în cap?** De ce nu am avut, până acum, curajul unui Nietzsche, sau al unui Kierkegaard, de a filozofa pe experiențe personale, de a scrie aforistic, fragmentar? **Obsesia mea a fost studiul erudit, contribuția ilizibilă sau, abia acum, în urmă, tratatul bine încheiat.** De ce nu un **carnet de note**, ca ultimele cărți ale lui Nietzsche? Trebuie să am acest curaj – și îl voi avea”²⁹.

79. *Jurnal*, 4 ianuarie 1945:

„[*transcriere de pe foite însemnate noaptea*]”³⁰.

80. *Jurnal*, 6 ianuarie 1945:

„**Am început de câteva zile să transcriu pe curat, corectând și amplificând pe alocuri însemnările mele fragmentare, risipite prin nenumărate «cămăși».** M-am apucat de treaba aceasta pentru că, în primul rând, nu e prea grea; nu-mi cere să mă concentrez prea mult asupra aceluiasi gând. Dar, și din **nevoia de a lăsa ceva mai de Doamne-ajută după mine**, în cazul în care va trebui să părăsesc viața aceasta mai repede decât socoteam. [...] O seamă de reflecții și observații își vor găsi drumul într-o carte, sau într-un studiu – după mulți ani – dacă și-l vor găsi într-adevăr... Toate cărțile pe care le scriu – nu mai vorbesc de cele pe care le public – mărturisesc etape de mult depășite. | Nici o carte de gândire nu e «la zi», nu mi-e contemporană. Nici măcar *Prolegomenele* [...] | Transcriind însemnările observ un lucru amuzant: **aproape nici una dintre «descoperirile» mele recente** (bunăoară, cele asupra istoriei și abolirii istoriei în concepțiile arhaice etc.) **nu e notată.** De obicei, sunt **gânduri oarecum laterale marilor probleme.** Dar, cel puțin, ele nu mă trădează”³¹.

81. *Jurnal*, 8 ianuarie 1945, aflând de interzicerea unor autori fasciști, conform Convenției de armistițiu:

„Știrea aceasta m-a făcut să mă întreb **dacă, astăzi, am încetat sau nu de a mai fi un autor accesibil în România.** Fiind «fascist», am fost scos din cadre și, dacă va trebui, mi se va lua și cetățenia. [...] chiar editorii mei din ultima vreme – Cugetarea, Publicom – sunt astăzi, probabil, desființați.

Cărțile retipărite în ultimii ani la Cugetarea se vor vinde cu kilogramul – în cel mai bun caz (căci ar putea fi folosite la împachetarea mălaiului). *Meșterul Manole*, fiind tipărit de Publicom, este probabil interzis. S-ar mai putea, de asemenea, ca întreaga mea operă să fie interzisă³². Temeri, mai târziu, să nu piardă viza franceză acordată „unui «fascist» ca mine”³³.

82. *Jurnal*, 9 ianuarie 1945:

„Groaza mea, prin 1938, era să nu fiu considerat un amator în cultură – de aceea publicam studii de o ilizibilă erudiție. Teama aceasta de diletantism trăda doar o luptă surdă cu scepticismul și scientismul. Nu îndrăzneam să mă despart – așa cum gândeam, în realitate – de pozitivism, deși **nu acceptam nici să mă încadrez în rândurile «savanților», pentru că îi disprețuiam**”³⁴.

83. Se compară, ca randament zilnic al scrisului, cu Kierkegaard, în *Jurnal*, la 10 ianuarie 1945, și folosește o comparație și adresare unică (mai ales pentru editorii săi):

„De fapt, *Enten-Eller* are cam 1 300 [de] **pagini din foile acestea pe care scriu și pe care le vedeți** [...] Când lucrez la un roman, sau chiar la *Prolegomene*, scriu zece-doisprezece pagini fără un prea mare efort; și, cu toate acestea, n-am scris încă o carte de 600 de pagini în unsprezece luni; **n-am scris, în unii ani, nici măcar o carte de 300 [de] pagini** [...] **puținătatea producției mele din ultimii cinci ani**. Eu **sunt în stare să scriu un tratat într-o săptămână sau un roman într-o lună** – dar nu o pot face pentru că, îndată ce am intrat viguros în lucru, mă apucă o criză de dezgust față de producția în curs și mă simt demonic tentat de altă scriere. De rușine și de furie, nu mă apuc să scriu *altceva*, ce mi-ar plăcea, și atunci zilele se scurg uscate și neproductive”³⁵.

84. *Jurnal*, 12 ianuarie 1945:

„relecturi și «manipularea» cărților de astă-primăvară, de astă-vară și de astă-toamnă”³⁶.

85. *Jurnal*, 14 ianuarie 1945, într-o reacție polemică retrospectivă la un articol al lui Miron R. Paraschivescu despre

„domnișorul Mircea Eliade, cel din India și din Portugalia”: „Iert întotdeauna resentimentele față de geniul, opera și existența mea. Dar să nu-și ia aere de martir, căci nu-i șade bine. «Domnișorul» a muncit șaisprezece ore pe zi timp de peste douăzeci de ani, ca să învețe, să cunoască și să creeze”³⁷.

86. *Jurnal*, 21 ianuarie 1945:

„[...] biblioteca de la București [...] **fișele** [...] **Știu că**

sunt acolo, în sertare, zeci de studii și cărți nescrise – de indianistică, istoria religiilor, etnografie, filozofia culturii”³⁸.

87. *Jurnal*, 26 ianuarie 1945:

„Ca să nu pierd zadarnic o după-amiază, mă trudesesc cu **un comentariu pentru *Glossarium***. | Majoritatea **notelor pentru *Glossarium* au fost scrise în vederea eventualelor studii sau articole. Sensul lor era să fie amplificate sau transcrise întocmai, sub forma lor abreviată, sumară**. Ceea ce fac, ceea ce mă mulțumește să fac mai degrabă strică decât folosește. Anulează spontaneitatea notiței și nu-i dă în schimb ponderea unui articol. Dar sunt nevoit să continui *Glossarium*, cu sau fără voia mea. **Nu voi avea timp să scriu acele nenumărate studii și eseuri**; nu mă mai interesează. Și ar fi păcat ca **atâtea observații – unele dintre ele fertile – să se piardă definitiv | *Glossarium***, ca și **celelalte caiete cu însemnări (bunăoară despre istoria religiilor**; din călătoriile în Spania și Portugalia etc.), fac să se despartă definitiv de acest Jurnal **câteva sute de hârtiute** care, îmi făgăduisem, trebuiau să fie vărsate cândva înapoi; așa cum trebuie vărsat, bunăoară, jurnalul romanului *Viață nouă* și agenda 1940-1941”³⁹.

88. *Jurnal*, 2 februarie 1945:

„Sentimentul că sunt trimis pe lume pentru a dezlega misterele. Trebuie să îndrăznesc mai mult. Să spun, din ce în ce mai lămurit, cele ce gândesc. Timpul trece. | **M-am hotărât să scriu pentru *Glossarium*, așadar într-o formă excesiv abreviată, apologia iudaismului, pe care o rumeg de câteva săptămâni**”⁴⁰.

89. *Jurnal*, 2 februarie 1945:

„[...] S-ar putea ca **multe dintre cărțile pe care aș vrea să le mai scriu** să nu mi se îngăduie să le sfârșesc. [...] făcând din acest jurnal adevărata mea operă [...]. | **Cu atât mai rău dacă nu-l va citi nimeni**. Eu, în orice caz, nu voi avea decât de câștigat [scriindu-l]”⁴¹.

90. *Jurnal*, 3 februarie 1945, contând că tinerețea ar dura până la 50-51 de ani:

„[...] Dacă m-aș retrage într-un fel oarecare din viață – mănăstire, izolare, creație continuă –, aș putea regreta că mi-am pierdut tinerețea (ce mi-a mai rămas din tinerețe, adică douăsprezece-treisprezece ani)”⁴².

91. *Jurnal*, 5 februarie 1945:

„o operă care, altfel, ar fi riscat să se piardă în **efemeride erudite și în ficțiune juvenilă**. Opera aceasta ar putea cuprinde **o serie de cărți intime: jurnale, reflecții, autobiografie** etc. Faptul că, deocamdată, știu că nu pot

publica nimic din tot ce aş scrie în româneşte – ar trebui să mă încurajeze să scriu exclusiv opere postume. | *Glossarium* a atins şaizeci şi cinci de pagini”⁴³.

92. *Ţurnal*, 5 februarie 1945, cu planul de a-şi publica sau a lăsa să-i fie publicat jurnalul după 60 de ani:

„Gândul că **aş putea publica fragmente din acest jurnal** mai devreme decât am hotărât (adică, înainte de 1967) să mă intimidez oare atât de mult, încât **să nu mai îndrăznesc să mărturisesc totul?** Trebuie să mă dezbar de acest gând [...] | deci – toate curajele...”⁴⁴. La fel, despre lucrul la *Prolegomene* | THR, la 20 aprilie 1945: „trebuie să mă învăţ să am toate curajele, chiar cu riscul de a părea superstiţios”.

93. *Ţurnal*, 6 februarie 1945:

„Die Philosophen sollen Grammatiker, und die Grammatiker sollen Philosophen sein (F.[riedrich] Schlegel). De pus ca moto la *Glossarium*”⁴⁵, şi desigur nu numai acolo, şi nu numai pentru că şi Schlegel plecase să înveţe sanscrita (ce-i drept, la Paris).

94. *Ţurnal*, 10 februarie 1945, despre o năvălă abia începută:

„Va trebui să [...] **rescriu. Dar am această nenorocită manie de a fi incapabil să refac un text, să reiau o pagină**”⁴⁶.

95. *Ţurnal*, 11 februarie 1945:

„Eroarea: a rezolva o problemă prin felul de a o pune”⁴⁷.

Însemnarea pare clară, dar devine enigmatică, dacă luăm în calcul tocmai scrierile sale finale, unde eroarea e tocmai postularea frecventă a unui *homo religiosus* atemporal, omniprezent, omogen, ireductibil la alte valori şi la alte coordonate, în totul: neproblematic.

96. *Ţurnal*, 13 februarie 1945:

„Pentru prima oară de la plecarea Ninei, resimt interesul pentru erudiţie şi cultură. Ieri seară, **am recitit unele note luate mai de mult** în legătură cu *Cosmos şi Istorie* [*Mythe*]. Este drept că m-am mai gândit în ultima vreme la cartea aceasta, dar numai asupra tezelor ei filosofice. Ieri, dimpotrivă, mă interesau şi părţile de erudiţie, de cultură”. În aceeaşi zi, mai târziu: „Am început *Cosmos şi Istorie*. Am ales ziua de azi pentru că e marţi, şi e 13!”⁴⁸.

97. *Ţurnal*, 14 februarie 1945:

„Mă încăpăţânez totuşi să lucrez la *Cosmos şi Istorie*. Cu chiu, cu vai, **scriu trei pagini**. Apăsător de **numărul enorm de lucruri pe care le ştiu**, pe care aş vrea să le spun fără să rătăcesc pe cititor într-**un labirint în care eu mă plimb**

astăzi într-o superbă siguranţă. Aş vrea să rezum, şi totuşi nu pot renunţa la **o seamă de fapte puţin cunoscute şi, după credinţa mea, incomplet interpretate**”⁴⁹.

98. *Ţurnal*, 16 februarie 1945, o mini-retrospectivă a anilor 1937-1945:

„Scriu toată ziua la *Cosmos şi Istorie*. Nu pot spune că am creat ceva, **munca mea de azi fiind mai mult rezumarea rezultatelor publicate cu şase, şapte ani în urmă** (*Cosmologie şi alchimie babiloniană, Comentarii la Legenda Mesterului Manole*). Dar trebuie să plec de la lucrurile cunoscute de cititor ca să ajung la altele noi. De altfel, am impresia că publicaţiile mele așa-zise științifice nu prea au fost citite; sau, în orice caz, nu au fost citite de cei care le puteau înțelege. *Cosmos şi Istorie* se adresează în primul rând filosofilor”⁵⁰.

Sau cel puțin asta credea atunci: avea, dimpotrivă, să contribuie puternic la reliefaarea unei armături teoretice a operei de istoric generalist al religiilor. Revenirea la publicațiile sale anterioare este evidentă de îndată ce publicațiile acestea devin suficient de numeroase și suficient de diverse, adică suficient de sistematice. Se observă acest lucru spre 1935, și se observă mult mai bine în turnura obligată a schimbării treptate a publicului, atât prin redacția în limbi de circulație mai amplă, cât și prin locul de publicare. Când spune, la 16 februarie 1945, „trebuie să plec de la lucrurile cunoscute de cititor” (abia începuse viitorul *Mythe*), lasă impresia unei continuități cu publicul românesc din anii 1930. Dimpotrivă, această revenire în arierplan este făcută pentru captarea unui alt public, adică tocmai pentru ruperea de publicul românesc. Așa s-a născut tematica precedentei: amintind și discutând studii și articole din perioada românească în contexte mult ulterioare. De pildă, referințele la *Alchimia asiatică* în *History of Religions* din anii 1960-1970, el reproșând în același timp altora citarea volumului din 1935, considerat inaccesibil lor⁵¹....

99. *Ţurnal*, 16 februarie 1945:

„Nu găseam altă justificare supraviețuirii mele în afară de **redactarea operelor pe care mi le-am propus să le dau. Gândurile mele cele mai revoluționare în metafizică și mistică vor rămâne totuși inedite**. Am sentimentul că sunt, încă, incomunicabile. *Terriblement en avant des siens...* (Montherlant)”⁵².

100. *Ţurnal*, 18 februarie 1945:

„Eu încercam **o altă soluție, mai ales între anii 1928-1933**; aceea de a «trăi» cu atâta intensitate, încât a mă vida complet, a atinge limita extremă a dezgustului, a visa ca [pe] o beatitudine solitudinea studioasă, efortul creator, orice în afară de carne, de experiență, de dramă”⁵³.

101. *Jurnal*, 19 februarie 1945:

„Continuu *Cosmos și Istorie*. Am scris până acum treisprezece coli, formatul *Prolegomenelor*”⁵⁴.

În șase zile, deci, iar formatul îl cunoaștem din manuscrisul *Prolegomenelor* păstrat la BAR.

102. *Jurnal*, 21 februarie 1945:

„Printre alte scurte tratate pe care aș vrea să le scriu – scurte, laconice chiar, pentru că nu voi avea timp să le redactez pe toate –, va fi unul dedicat problemei *post-mortem*”⁵⁵.

103. Exerga din prefața la THR o descoperă la 27 februarie 1945⁵⁶.

104. Marea temă a veracității unor experiențe religioase extreme apare nu numai în 1937, ci și, la fel de direct, în 1945. *Jurnal*, 8 martie 1945:

„Întâlnesc mereu, în cursul lecturilor mele, mărturisiri și observații de ale exploratorilor, misionarilor, călătorilor etc. relative la capacitățile nefirești ale unor anumiți indigeni de a vorbi cu animalele, de a ghici viitorul etc. Ultima, în *Mythologie primitive* a lui Lévy-Bruhl, p. 56. Ar fi foarte interesant **dacă aș aduna toate aceste fapte și le-aș publica – fără comentarii**. În fond, ele sunt «imposibile» pentru noi pentru că nu se conformează stadiului actual al cunoașterii noastre științifice. Dar poate fi acesta un criteriu absolut? Putem invalida câteva mii de observații exacte numai pentru că nu se potrivesc cu ceea ce ne-am învățat să acceptăm ca real, ca «adevărat»?”⁵⁷.

105. *Jurnal*, 6 aprilie 1945, după ce își notează inițiativele unor traduceri ale *Maitreyi* în italiană și portugheză: „Traducătorul meu, Egídio Amorim Guimarães, îmi scrie că ed. Coimbra Editora îmi cere întreaga mea operă. Dar va apărea vreodată?”⁵⁸. Apoi, la 2 iunie 1945:

„*Huliganii* au fost angajați de Coimbra Editora, și **acum sunt silit să recitesc cu atenție un exemplar, ca să corectez greșelile de tipar** înainte de a începe traducerea amicului meu Egídio Amorim Guimarães. [...] Mă întreb cum de am scris eu o asemenea carte la douăzeci și șapte de ani! Cum vedeam eu atunci viața, de am putut fi atât de crud? | O singură explicație găsesc: exasperarea reîntoarcerii din India, ratarea acelei experiențe a absolutului”⁵⁹.

106. *Jurnal*, 11 aprilie 1945:

„un studiu despre regalitatea davidică”⁶⁰.

107. La fel ca în *Secretul doctorului Honigberger*, în *Jurnal*, la 11 aprilie 1945:

„Mizeriile acestea spirituale și mentale în care mă zbat mă împiedică să lucrez, să scriu, să iau note. Dar e ciudat cât de lucid sunt uneori, chiar când alunec în cele mai monstruoase prăpăstii! Dacă aș avea măcar **puterea (mai precis: gustul, dispoziția, l'envie) de a scrie, de a nota fragmente** din meditațiile mele! Mă întorc în lume din ce în ce mai pesimist și totuși cu o nouă, nebunească speranță. Pesimist în ceea ce privește condiția actuală a omului. Mă deprimă uneori imensul rol pe care-l joacă vanitatea în viața aproape oricărui om; mai mare decât rolul sexului, al foamei, al spaimii de moarte”⁶¹.

108. Exemplu de amplificare și rescriere a unei meditații citadine identice mai vechi (1934), în *Jurnal*, 16 aprilie 1945:

„omul n-a izbutit încă să se adapteze noului mediu cosmic pe care i l-au creat propriile sale descoperiri și mijloace de producție. Este încă un decalaj între mediul modern și om [...]. | [...] nu cred că simplul fapt de a trăi într-o societate civilizată și extrem de industrializată implică degenerarea fizică și dezechilibrul sau sterilitatea spirituală. Cred că nu ne-am adaptat mediului; și într-un oraș cu zgârie-nori etc. omul poate ține contactul cu ritmurile cosmice, poate «realiza» miracolul alternanței zi-noapte și al ciclurilor lunare; drama universală – viață și conștiință, fragment-Tot, devenire-ființă – e tot atât de imediată și într-o uzină, și în singurătățile himalaiene. Orașul modern nu e cu necesitate rupt de natură; numai ereziile urbanistice au exclus grădinile; dar cimentul și fierul se pot încadra perfect ca elemente de peisaj natural în vegetație etc.”⁶².

109. Revine comparația cu Goethe în *Jurnal*, la 17 aprilie 1945:

„Întotdeauna m-au stimulat biografiile lui Goethe. Observ și de data asta tulburătoarea asemănare a destinelor noastre: imensul timp pierdut de amândoi cu munci științifice fără de folos (ba, dimpotrivă!) creației artistice; incapacitatea de a ne consacra unei singure opere, până la desăvârșirea ei; creația spasmodică, dar repede întreruptă de o nouă pasiune culturală; **disprețul față de spiritul critic, de îndoială etc.** (goetheeanul «spune-mi în ce crezi, că de îndoieli [*sic*] am și eu destule; citez aproximativ, din memorie); interesul pentru miturile reintegrărilor etc.; [...] Desele lui crize; disperările și epocile de sterilitate (bunăoară, după moartea lui Schiller)”⁶³.

110. *Jurnal*, 18 aprilie 1945:

„să încep **revizuirea copiei dactilografiate** a *Cordobei* (deși, cu câtă teamă! paginile acelea din octombrie 1944!...)”⁶⁴.

111. *Jurnal*, 18 aprilie 1945:

„Ieri, i-am dictat Gizei vreo șase pagini din *Prolegomene*, izbutind astfel de a încheia dactilografierea capitolului

«Pământul». Dictând, îmi dau seama de anumite asperități ale textului, care trecuseră neobservate la lectură. Nu sunt făcut pentru un scris desăvârșit; dar înțeleg că n-aș fi izbutit să-mi pieptăn proza, s-o purific, s-o desăvârșesc, decât prin repetate lecturi ale copiei dactilografiate, lecturi integrale, iar nu fraze sau paragrafe; după o primă parcurgere a manuscrisului, o a doua, mai lentă, apoi o a treia, și așa mai departe. Aceeași metodă ca și la lectura corecturilor în șpalte sau în pagină, când nu descoperi greșelile de tipar decât revenind a doua sau a treia oară asupra textului corectat. J.[acquies] Byck îmi spunea că lui nu-i scapă nici o greșeală de tipar pentru că citește pagina de șase-șapte ori»⁶⁵.

112. *Țurnal*, 18 aprilie 1945:

„Termin de corectat *Isabel*. Încerc să recitesc anumite pagini din *Șantier*; sunt speriat de cât de mult am trădat eu în acel semijurnal (Kramrisch, Tucci, M.[aitreyi], D.[asgupta]. Și apoi, cruzimile inutile...»⁶⁶.

113. *Țurnal*, 5 mai 1945:

„Îmi notez mai multe observații pentru eventualele mele comentarii portugheze»⁶⁷.

114. *Țurnal*, 8 iunie 1945:

„voi vinde o parte din bibliotecă; altă parte o voi depozita la Legație, în așteptarea unor zile mai bune. Sper să pot lua cu mine la Paris lucrările absolut indispensabile. Complicată va fi, de asemenea, transportarea manuscriselor și fișelor»⁶⁸.

115. *Țurnal*, 23 iunie 1945:

„Redactarea *Prolegomenelor* mă ține deasupra melancoliei și tristeții. Din nenorocire, scriind, «îmi vin» o sumă de admirabile, sugestive și personale noi puncte de vedere asupra religiei, culturii, istoriei, pe care nu am cum să le introduc în capitolul la care lucrez. Mă mulțumesc să le rezum la întâmplare, și să le îngrop în «cămășile» cu însemnări. Dumnezeu știe dacă le va veni vreodată

vremea să le dezvolt. Și totuși, sunt lucrurile cele mai interesante»⁶⁹.

116. *Țurnal*, 9 iulie 1945:

„Lucrez. Terminat capitolul «Cerul și zeii uranici». Hotărât să întrerup *Prolegomenele* și să mă concentrez asupra cărții *Mort et initiation*. Cele 100 [de] pagini despre Mistere, scrise anul trecut, vor fi scoase din *Prolegomene*, amplificate și completate cu câteva capitole asupra inițierilor primitive și problemei morții, alcătuiind astfel un volum de vreo 250-300 [de] pagini], pe care l-aș visa editat de Payot. Altminteri, ar trebui să treacă doi-trei ani până mi-aș putea tipări *Prolegomenele*... și câte s-ar mai putea întâmpla între timp?!»⁷⁰.

117. *Țurnal*, 17 august 1945, citind Huxley:

Cât regret, acum, că n-am scris, la timp, prin 1936-[19]37, acel roman în care îmi propusesem să descriu condițiile *post-mortem* ale câtorva dintre personajele mele!...»⁷¹.

118. *Țurnal*, 27 august 1945:

„Mă paralizează sentimentul că aceste pagini ar putea cădea în mâna oricui, că vor fi interpretate cu rea-credință etc.»⁷². E drept, și Eliade însuși și-a scos la licitație volume din biblioteca sa, dar ca emigrant șomer, la finele războiului, înainte de a se strămuta la Paris, după cum o spune în *Țurnal*, la 30 august 1945: „Alte două sute de volume se vor vinde la *Leilão* din noiembrie»⁷³.

119. *Țurnal*, 1 septembrie 1945, după șase ani de la începutul războiului:

„Cât aș fi vrut să pot reciti paginile jurnalului din acel timp!»⁷⁴.

Țurnalul, ca și zeci de mii de alte pagini în arhiva lui, rămăseseră la București. Nu aveau să fie regăsite decât după zeci de ani. Nu aveau să fie parțial salvate și îndreptate spre domeniul public – cărora le aparțin de drept – decât în ultimii ani.

Note

1. Eliade 1999-2004, vol. I, pp. 14-15 (fără *[de]*) | [2006] 2007, p. 457 (fără al doilea *[de]*). Handoca 1996, p. 132 *cum* n. 2 o cita ca inedită, cu cota veche BCS nr. 14847.
2. Eliade [1941-1945] 2001, p. 89 | [2006] 2007, p. 190.
3. Eliade [1941-1945] 2001, pp. 235-236 | [2006] 2007, p. 365.
4. Eliade [1941-1945] 2001, p. 96 | [2006] 2007, p. 198.
5. Eliade 1999-2004, vol. I, p. 331 | [2006] 2007, p. 452.
6. Eliade [1941-1945] 2001, p. 102 | [2006] 2007, p. 206. Merită aici semnalat că texte în engleză ale redactării unei teze de doctorat în India nu au fost încă publicate sau semnalate. *Cinci* dintre manuscrisele IHR inedite (MS 19, 20-22 și 27) sunt așadar esențiale pentru a percepe modalitățile efective de lucru ale foarte tânărului indianist, nemaicranatși de aproximațiile sale

- retrospective, nici de ale exegeților săi fără nici o competență în indianistică.
7. Eliade [1941-1945] 2001, p. 113 | [2006] 2007, p. 219.
  8. Eliade [1941-1945] 2001, pp. 102-103 | [2006] 2007, p. 206 (cu întregiri ale editorilor, incomplete).
  9. Eliade 1999-2004, vol. II, p. 362 | [2006] 2007, pp. 475-476 (aici 475).
  10. Eliade [1941-1945] 2001, p. 103 | [2006] 2007, pp. 206-207.
  11. Eliade [1941-1945] 2001, pp. 103-104 | [2006] 2007, p. 207.
  12. Eliade [1941-1945] 2001, p. 109 | [2006] 2007, pp. 213-214.
  13. Eliade 1999-2004, vol. I, p. 334 | [2006] 2007, pp. 454-455.
  14. Eliade 1999-2004, vol. III, pp. 531-533 | [2006] 2007, pp. 463-464.
  15. În 2004, M. Handoca a corectat „de fapt, 1932”, a fost preluat ca atare în Eliade [2006] 2007, p. 463 n. 1, când de fapt este 1933.
  16. Astfel, *Elemente pre-ariene în hinduism* apare ca fiind din 1938 atât în Eliade 1999-2004, vol. III, p. 532, cât și în Eliade [2006] 2007, p. 464: este evident din 1936 și acolo a fost inclusă cronologic de autor. Ediția corectată și adnotată a acestui text derivat direct din *Yōga* 1936 în Eliade 2016, pp. 471-503. M. Handoca a publicat în două rânduri facsimile diferite ale unui document (*Curriculum vitae | Studii și activitate universitară*) anterior, cf. Handoca 2004, p. 153, §11obis, respectiv Eliade 2016, p. 568.
  17. Eliade [1941-1945] 2001, p. 123 | [2006] 2007, p. 229.
  18. Eliade [1941-1945] 2001, p. 144 | [2006] 2007, p. 254.
  19. Eliade [1941-1945] 2001, pp. 148-150 | [2006] 2007, p. 261.
  20. Eliade [1941-1945] 2001, pp. 161-162 | [2006] 2007, p. 275.
  21. Eliade [1941-1945] 2001, pp. 173-174 | [2006] 2007, p. 290.
  22. Eliade [1941-1945] 2001, pp. 213-214 | [2006] 2007, p. 338.
  23. Eliade [1941-1945] 2001, p. 153 | [2006] 2007, p. 264.
  24. Eliade [1941-1945] 2001, p. 154 | [2006] 2007, p. 266.
  25. Eliade [1941-1945] 2001, p. 155 | [2006] 2007, p. 267.
  26. Eliade [1941-1945] 2001, p. 156 | [2006] 2007, p. 268.
  27. Eliade [1941-1945] 2001, p. 157 | [2006] 2007, p. 270.
  28. Într-adevăr: și anume, într-un context de proiect intelectual care, în faza sa de dezvoltare maximă, a profilat chiar un schițat compendiu despre *Originile gândirii europene*, despre care vezi acum (cu reconstrucția manuscriselor din patru colecții distincte, publice și private) Andreea Apostu, “Bibliografii potențiale: *Originile gândirii europene* de Mircea Eliade [Potential Bibliographies: *The Origins of European Thought*]”, *Țîmpul*, nr. 6-7 (28-29), iunie-iulie 2023, pp. 18-19.
  29. Eliade [1941-1945] 2001, pp. 160-161 | [2006] 2007, p. 274.
  30. Eliade [1941-1945] 2001, p. 170 | [2006] 2007, p. 285.
  31. Eliade [1941-1945] 2001, pp. 172-173 | [2006] 2007, pp. 288-289.
  32. Eliade [1941-1945] 2001, p. 176 | [2006] 2007, p. 293. La Publicom aveau să publice în acei ani – până în 1947 – nu numai autori legionari precum Noica și mai mulți minori, ci și Blaga, Vianu, Cioculescu. În privința cărților ca hârtie de împachetat, Eliade amintise în 1935 că jumătate din tirajul la *Soliloquii* se vânduse astfel, datorită unei „neînțelegeri cu tipograful” (Ciurtin 2016, p. 33).
  33. Însemnare din 25 august 1945, în Eliade [1941-1945] 2001, p. 250 | [2006] 2007, p. 383.
  34. Eliade [1941-1945] 2001, p. 177-179 | [2006] 2007, pp. 294-295 (întreg pasajul e susținut de o comparație erotică mai complexă).
  35. Eliade [1941-1945] 2001, p. 179 | [2006] 2007, pp. 296-297.
  36. Eliade [1941-1945] 2001, pp. 181-182 | [2006] 2007, p. 299.
  37. Eliade [1941-1945] 2001, pp. 184-185 | [2006] 2007, p. 303.
  38. Eliade [1941-1945] 2001, p. 187 | [2006] 2007, p. 306.
  39. Eliade [1941-1945] 2001, pp. 190-191 | [2006] 2007, pp. 310-311.
  40. Eliade [1941-1945] 2001, p. 193 | [2006] 2007, p. 314.
  41. Eliade [1941-1945] 2001, pp. 193-195 | [2006] 2007, p. 315.
  42. Eliade [1941-1945] 2001, pp. 195-197 | [2006] 2007, p. 317.
  43. Eliade [1941-1945] 2001, p. 198 | [2006] 2007, p. 319.
  44. Eliade [1941-1945] 2001, p. 198 | [2006] 2007, p. 319.
  45. Eliade [1941-1945] 2001, p. 198 | [2006] 2007, p. 319.
  46. Eliade [1941-1945] 2001, pp. 202-205 | [2006] 2007, p. 327.
  47. Eliade [1941-1945] 2001, p. 206 | [2006] 2007, p. 329.
  48. Eliade [1941-1945] 2001, p. 207 | [2006] 2007, p. 330..
  49. Eliade [1941-1945] 2001, p. 207 | [2006] 2007, p. 331.
  50. Eliade [1941-1945] 2001, p. 208 | [2006] 2007, p. 331.
  51. Cf. Mircea Eliade, “Dictionaries and Encyclopedias [Review article of *Dictionary of Comparative Religion*, by S. G. F. Brandon | *Enciclopedia delle religioni*, by Alfonso M. di Nola]”, *History of Religions* 12, no. 3, 1973, pp. 288-295, aici 295: „Why quote my

inaccessible book, *Alchimia asiatica [sic]*, published in Romanian in 1935, and long since out of print, when its substance is to be found in *Forgerons et alchimistes?*”.

52. Eliade [1941-1945] 2001, p. 208 | [2006] 2007, pp. 331-332.
53. Eliade [1941-1945] 2001, pp. 208-209 | [2006] 2007, p. 332.
54. Eliade [1941-1945] 2001, pp. 209-210 | [2006] 2007, p. 332.
55. Eliade [1941-1945] 2001, p. 210 | [2006] 2007, p. 333.
56. Eliade [1941-1945] 2001, p. 212 | [2006] 2007, pp. 335-336.
57. Eliade [1941-1945] 2001, pp. 214-215 () | [2006] 2007, p. 339 (tipărit *Lévy Bruhl*).
58. Eliade [1941-1945] 2001, p. 224 | [2006] 2007, p. 350.
59. Eliade [1941-1945] 2001, p. 239 | [2006] 2007, p. 368.
60. Eliade [1941-1945] 2001, pp. 226-228 | [2006] 2007, p. 352.
61. Eliade [1941-1945] 2001, pp. 226-228 | [2006] 2007, p. 353.
62. Eliade [1941-1945] 2001, pp. 230-231 | [2006] 2007, pp. 358-359.
63. Eliade [1941-1945] 2001, pp. 231-232 | [2006] 2007, pp. 359-360.
64. Eliade [1941-1945] 2001, p. 232 | [2006] 2007, p. 360.
65. Eliade [1941-1945] 2001, p. 232 | [2006] 2007, p. 360.
66. Eliade [1941-1945] 2001, p. 232 | [2006] 2007, pp. 360-361.
67. Eliade [1941-1945] 2001, pp. 234-235 (tradus prin „mi possible libro sobre Portugal”) | [2006] 2007, p. 363.
68. Eliade [1941-1945] 2001, p. 239 | [2006] 2007, p. 368.
69. Eliade [1941-1945] 2001, p. 240 | [2006] 2007, p. 369.
70. Eliade [1941-1945] 2001, p. 240 | [2006] 2007, pp. 369-370.
71. Eliade [1941-1945] 2001, p. 250 | [2006] 2007, pp. 380-381.
72. Eliade [1941-1945] 2001, p. 251 | [2006] 2007, p. 383.
73. Eliade [1941-1945] 2001, pp. 251-252 | [2006] 2007, p. 383.
74. Eliade [1941-1945] 2001, p. 252 | [2006] 2007, p. 383.

Bibliography

- Apostu, Andreea. “Bibliografii potențiale: *Originile gândirii europene* de Mircea Eliade [Potential Bibliographies: *The Origins of European Thought*]”. *Țîmpul*, no. 6-7, June-July (2023): 18-19.
- Ciurtin, Eugen, and Andreea Apostu. “Mircea Eliade’s Unpublished Manuscripts from Private Collections I: Notebooks I & II (Calcutta, 1929-1931). Critical edition.” *Transilvania*, no. 1 (2023): 1-22.
- Ciurtin, Eugen, and Andreea Apostu. “Mircea Eliade’s Unpublished Manuscripts from Private Collections I-III. Notebooks I & II (Calcutta, 1929-1931). Concordances A-E.” *Transilvania*, no. 2 (2023): 1-16.
- Ciurtin, Eugen, and Andreea Apostu. “Mircea Eliade’s Unpublished Manuscripts from Private Collections I-III: Mircea Eliade’s Unpublished Manuscripts from Private Collections III. Notebooks I & II (Calcutta, 1929-1931). Commentary.” *Transilvania*, no. 3 (2023) 1-16. MEUM I-III
- Ciurtin, Eugen (coordinator), Andreea Apostu (scientific secretary), Ionuț Daniel Băncilă, Daniela Dumbravă, Octavian-Adrian Negoită, Cătălin Pavel, Vlad Șovărel, and Bogdan Tătaru-Cazaban, eds. *ECCE | Ediția critică completă Eliade. Opera științifică (ante 1945)* [The Complete Critical Edition of Mircea Eliade’s Scholarly Works before 1945], vol. I-II. Bucharest: Institute for the History of Religions, forthcoming 2023. ECCE forthcoming.
- Eliade, Mircea. *Memorii*, vol. I [Autobiography]. Edited by Mircea Handoca. Bucharest: Humanitas, 1991.
- Eliade, Mircea. *Țurnal I (1945-1969)* [Journal I]. Edited by Mircea Handoca. Bucharest: Humanitas, 1993.
- Eliade, Mircea. *Europa, Asia, America... Corespondență* vol. I (A-H) [1999], vol. II (I-P) and vol. III (R-Ț) [2004]. [*Europe, Asia, America... Correspondence*]. Edited by Mircea Handoca. Bucharest: Humanitas, 1999-2004.
- Eliade, Mircea. “Dictionaries and Encyclopedias. [Review article of *Dictionary of Comparative Religion*, by S. G. F. Brandon | *Enciclopedia delle religioni*, by Alfonso M. di Nola].” *History of Religions* 12, no. 3 (1973): 288-295.
- Eliade, Mircea. *Diario portugués*, traducción del rumano de Joaquín Garrigós. Barcelona: Editorial Kairós, 2001. Eliade [1941-1945] 2001.
- Eliade, Mircea. *Țurnalul portughez și alte scrieri*, ediție îngrijită și introduceri de Sorin Alexandrescu, Florin Țurcanu și Mihai Zamfir. Bucharest: Humanitas, 2006. Second revised edition, 2007. vol. I. Eliade [1941-1945] | [2006] 2007.
- Eliade, Mircea. *Yoga. Eseu asupra originilor misticii indiene* [Yoga: Essay on the Origins of Indian Mysticism], critical edition by Eugen Ciurtin. Studies and Documents in History of Religions 1. Bucharest: Institute for the History of Religions, 2016. Eliade 2016.
- Handoca, Mircea. *Pe urmele lui Mircea Eliade*. Târgu-Mureș: Editura Petru Maior, 1996.
- Handoca, Mircea. *Convorbiri cu și despre Eliade* [Conversations with and on Eliade]. Bucharest: Humanitas, 1998.
- Handoca, Mircea. *Mircea Eliade: o biografie ilustrată* [M.E.: An Illustrated Biography], col. Discobolul. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 2004.
- Handoca, Mircea. *Mircea Eliade – pagini regăsite* – [Retrieved Pages]. Bucharest: Lider, 2008. Eliade 2008.